

'אמר רב ששת אמינא כי ניים ושכיב רב אמרה להא שמעתתא...' —
'נשאלתי, אחר דדברי חכמים בנחת נשמעין, ונאמר במשנה: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך,
איך מצינו לפעמים קנטורים וזלזולים בש"ס, כענין 'כד ניים ושכיב רב אמר להא שמעתתא' הנאמר
בכמה דוכתי, וכהנה רבים?

תשובה: יפה שאלת, כי ודאי אף על פי שנקראו תלמידי חכמים שבבבל 'חובלים' במסכת בבא
בתרא, לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף כאו(לו)לו נלחמים זה מול זה,
או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה, כי לא על סגנון זה נאמר 'כי ידברו את אויבים בשער' שאב
ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים, רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראייתן...

...מכל מקום האמת יעשה דרכו, כי מאמר כד ניים ושכיב אינו לגנאי רק שבה גדול ומופלג, שלפי
מעלתו ומדרגתו של רב אי אפשר לומר עליו שטעה בטעות כזה אם לא שאמרו כד ניים ושכיב.
ולא אמר 'כד שכיב וניים', כמו שכתבו התוספות בפרק ערבי פסחים (ק"ט: ד"ה אמר), שיש תרי גוונא
תנומה, אחד בתחלת השינה ואחת בסופו, והנה זו שבסופה אע"פ שיטעה במאמרו מאחר שמתעורר
והולך מרגיש אחר כך בטעותו וחוזר בו, משא"כ בדניים ואחר כך שכיב'. (מתוך תשובת חות יאיר קנב)

— בכמה מקומות בש"ס מצאנו ביטוי זה. בכללן השתמש בו רב ששת כלפי מימרות של רב — להלן
צא. קט: ב"ק מז: סה. סז: בכורות כג: גדה ס.

דוק ותשכח בכל המקומות, קושיותיו של רב ששת באות מכה ברייתא כלשהי, וכמו שאמרו עליו
(בעירובין סז). 'רב חסדא ורב ששת כי פגעו בהדי הדדי, רב חסדא מרתען שיפוחיה ממתנייתא דרב
ששת', לפי שהיה סיני ובקי 'באותן הברייתות שלא נכתבו, כגון מתנייתא דבר קפרא ור"א וחבריהם'
(שו"ת הרמב"ם — שא).

'לולא יראתי אמרתי לשער, שבכלל לא בא רב ששת להקשות על רב אלא להצדיקו אם מצא איזה
פירכא על גדול הגדולים שבחכמי ישראל בדורו, שלא אמרה רב אלא בשעה שהיה עייף ויגע ללא
שינה, כי רב לשיטתו דאמר: 'אסור לאדם לישון ביום יותר משינת הסוס. וכמה שינת הסוס? שיתין
נשמי. אמר אביי: שנתיה דמר כדרב, ודרב כדרבי, ודרבי כדודו, ודודו כדוסוסיא, ודוסוסיא שיתין
נשמי' (סוכה כז). ורב שקד על לימודיו שלא מנע את עצמו אפילו שעה אחת מבית המדרש (ע' שבת
פז).

ובכן, שכמעט מנע רב שינה מעפעפיו, והיינו דאמר רב ששת, שמימרא זו שמצא עליה פירכא
מברייתא, שהיא פרי עייפותו של רב ללא שינה.

תדע, שיש מקום להשערתי זו, שהרי לא מצאנו בכלי תלמודא שרב ששת השתמש במליצתו זו
ובסגנונו זה על חכם אחר כשהקשה עליו'. (עפ"י 'בשולי גליוני' להרב משה לייטר — ב"ק סז).

דף צב

בית דין שהורו בטעות — העושה על פיהם, 'אנוס' הוא או 'שוגג'?
— תורף הסוגיא: נחלקו זעירי ורב נחמן על בית דין שהתיר לאשה להנשא על פי עד אחד שהעיד
על מות בעלה, ונמצא חי — האם התר זה מוגדר כ'טעות', וחייבת קרבן חטאת ככל חטא בשגגה,
שהרי הוכח לכל שהוראתם בטעות היתה, או שמא 'הוראה' היא ככל הוראות בית דין שהעושה על
פיו, והוברר שטעו בהלכה, פטור מן הקרבן לדעת הסובר 'יחיד שעשה בהוראת בית דין — פטור'.
וכך סובר תנא דמתניתין.

אמנם להלכה פסק הרמב"ם (הל' שגגות יג, א) שיחיד שעשה בהוראת בית דין — חייב. ולשיטתו לכאורה אין נפקא-מינה בשאלה אם 'טעות' או 'הוראה', בכל מקרה חייב חטאת. לאור זאת תמזהו המפרשים (הלח"מ הל' שגגות ה; משל"מ שם יד, ג) למה נימק הרמב"ם את פסקו שהאשה ובעלה חייבים בחטאת משום שאין זו הוראה אלא טעות' — הלא לשיטתו אף אם היתה זאת הוראה, חייבים היו בקרבן? כתב הרשב"א בתשובה (אלף קפ"ט. ומובאת בב"י וברמ"א להלכה, אה"ע סוף סי' יז), שאשה שנישאה על פי הוראת בית דין והוברר להם שטעו, נחשבת כאנוסה ומותרת לחזור לבעלה הראשון. והיו שתמהו על פסק זה (ע' ט"ז שם וח"מ. וע' תשו' רעק"א ח"א ר.ו. ולמעשה — ע' שו"ת אג"מ אה"ע ח"ד קיה; שבט הלוי ח"ו קצו) למה בנישאת על פי עדים שנינו במשנתנו שחייבת בקרבן, הלא אנוסה היא, ששמעה לפסק בית הדין. ומוכח שאין זה נחשב כאונס אלא כטעות ושגגה. וכן קשה ממאן דאמר 'יחיד שעשה בהוראת בית דין חייב' ומוכח שאין זה אונס. [והפוסק לא פטר מצד הסברא, משום שנידון כאנוס, אלא למד כן מן הכתוב, כמבואר בריש מסכת הוריות].

ויש לחלק בין הוראה מחודשת שהורו בית דין, והוברר להם שטעו בדבר, לבין הוראה שפשטה בכל ישראל מקדמת דנא והורו ב"ד כמותה ואח"כ חזרו בהם, שבמקרה האחרון בלבד דיבר הרשב"א (כראייתו ממכיל בת שאול, ע"ש) לדונם כאנוסים ולא כשוגגים.

ממילא יש לומר, שבית דין המתירים לאשה להנשא על פי עד אחד, כיון שכך נקבעה ההלכה ופשטה בכל ישראל, אף אם נפסוק יחיד שעשה בהוראת בית דין חייב, כאן היה צריך להפטר, שהרי עשה כתורה וכהלכה הפשוטה. ולכן הוצרך הרמב"ם לנמק שאין זו הוראה אלא 'טעות', היינו שב"ד הוטעו ע"י העד, והרי זה כשגגה המחייבת כפרה.

לסיכום, שלש גדרים הן:

א. הוראה מחודשת של בית דין, שהיתה בטעות — נחלקו תנאים אם יחיד שעשה על פיהם חייב קרבן. ופסק הרמב"ם לחייב.

ב. הוראה שאינה מחודשת, שיצאה מבית דין, ואחר כך חזר בו מהוראתו — לדברי הרשב"א (כפי ההסבר דלעיל, ולהג"ל גם הרמב"ם סובר כן) העושה על פיהן פטור מן הקרבן, שאנוס הוא.

ג. הוראה שאינה מחודשת המבוססת על עד או עדים שהטעו את בית הדין — מחלוקת זעירי ורב נחמן אם להחשיבה כטעות או כהוראה. ופסק הרמב"ם כזעירי, לחייב קרבן. (עפ"י שבט הלוי ח"ג רה, ה. וכע"ז כ' בנודע ביהודה י"ד תנינא צו, ובהגה' שם מנן המחבר).

*

'בעניותינו צריכה גט' — פרש"י: מתוך עניות דעתנו שאין אנו יודעים פירוש המקרא'.
 '... שורת הדין נותנת שצריכים היינו להיות בקיאים היטב בתורה שבכתב, שיש לה גבול וקצבה, אבל לא בתורה שבעל-פה שאין ערך לגודלה, לארכה ולרחבה, ובאמת נהפוך הוא הדבר, שבתורה שבע"פ יש לנו ב"ה לומדים מופלגים, בקיאים וחריפים, ונהירים להם שבילי דשני התלמודים בבלי וירושלמי היטב, ולעומת זה בתורה שבכתב אין אתנו אף אחד יודע לתרגם פסוק כצורתו, וכמה פעמים אמרו ז"ל כי אין אנו יודעים פירוש המקרא, כמו ביבמות צ"ב ע"ב 'בעניותנו' וכו' כמו שמפרש רש"י ז"ל 'מתוך עניות דעתנו שאין אנו יודעים פירוש המקרא', ועוד בכמה מקומות.
 וזהו מה שכתוב בתנא דבי אליהו, כי בעולם הזה נתגלה רק המאור שבתורה שבעל פה, אבל המאור שבתורה שבכתב לא נתגלה עוד, ובעולם הזה אנו מגששים בתורה שבכתב כעור באפלה, ויתגלה מאורה של התורה שבכתב עם הופעת אליהו לבשר ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן'. (מתוך חפץ חיים — ריש האיניו.

ע"ע בהגהות הרש"ש ב"ב ח על מה שאמרו שם 'כנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי גמרא': 'משמע דאפשר שיהיו בעלי משנה או בעלי גמרא ולא בעלי מקרא. וכן כשהשיבו רבי יונתן בן עמרם דלא קרא שאלהו שוב אולי שנית. ודלא כאותן ששופכין בוז על מקצת גדולי זמנינו בש"ס ופוסקים ואין להם יד כ"כ במקרא'. עוד על לימוד מקרא — ע' במובא בברכות כח).

דף צג

'דתניא: למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים — אלו שבתות וימים טובים — למאי הלכתא...'

'שמעתי מפי מורי זקני ז"ל במה שכתוב באכילת מעשר ואכלת לפני ה' אלקיך כו' למען תלמד ליראה — נלמד מזה כי אכילת מצוה בקדושה מביא האדם לידי יראה, וכן הוא באכילת שבת. עד כאן דבריו. ואמת בפיו, שכן רמזו רז"ל בגמ' יבמות בפסוק הנ"ל 'למען תלמד' וכו'. ונראה הרמז כמ"ש, כי כמו שמעשר שנאכל לפני ה' בירושלים מביא יראה וקדושה לכל האכילות שבכל המקומות... כמו כן אכילת שבתות וימים טובים שנאמר עליהם 'זה השלחן אשר לפני ה' מביא יראה וקדושה לאכילת כל הימים. זה בבחינת מקום וזה בבחינת הזמן. ויתכן לומר שזה הטעם שתקנו חז"ל בתפילת שבת ויום טוב להזכיר הקרבנות במוספין, ובימי המעשה אין מזכירין בתפילה התמידין — משום שאין כח לעורר שורש הקרבנות בימי המעשה כמו בשבת'. (שפת אמת — צו, תרנ"א. וכיו"ב נמצא פעמים רבות בספרי ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל)

*

מעשה ברבי אריה לוי זצ"ל, שנגלה אליו בחלום בחור שנהרג בדמי ימיו וכן אין לו, והוא עומד ומתחנן על נפשו לסדר חליצה לאשתו העומדת לינשא במדינה אחרת. לאחר בירור התאמתו הדברים, ובאה האשה ארצה וחליצה ליבמה, ורק לאחר מכן חזרה למדינתה ונישאה לאחר.

הנה קטע ממכתבו של ר' אריה לעז"ד שמואל תמיר:

'... ועתה ידידי אהובי אשיחה את צערי וירוח לי, כאשר זו הפעם השלישית, בשביעי של פסח אחר חצות הלילה, נרדמתי וראיתי בחלומי את הקדוש אברהם סטבסקי ז"ל מוסר לי מכתב חתום בחותם של שעוה ומבקש ממני לפתוח ולקרוא. אמרתי לו שהיום חג ואסור לקרוע. ואמר לי שזה פיקוח נפש, ואמרתי ובקשתי ממנו שיגיד לי בעל-פה, ושאל ממני אם מותר לבכות בחג? אמרתי לו: בטח שאסור, אדרבה, מצוה לשמוח בחג. לקח המכתב מהשלחן וקרא.

וחזר עוד ושאל: חליצה מותר לעשות ביום טוב? אמרתי לו כי אסור. ושאל ממני: בערב מותר לעשות כי ירט הדרך? והשבתי כי על זה אני צריך לעיין בספר...

מה אומר לך ידידי? הנני כל כך נבוך, אולי לא יצאתי ידי חובתי שלא בקרתי את הוריו שישתדלו באיזה אופן שאשתו האלמנה תחלוץ לאחיו של הקדוש, כי מלבד שהיא עגונה מלהתחתן עד שתחלוץ, והמכשלה גדולה מאד, אלא שגם להמנוח הקדוש ז"ל לא נעים מאד, כמובא בספרים הקדושים שהיא אגודה לו.

תאמין לי ידידי כי ידי רועדות בשעה שאני כותב ודברי לאים וקצרים. כי בכל פעם שראיתיו בחלום השפיע עלי בהקיץ כי בכל פעם בא אלי בטענה.